

ЕТНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДІЛЛЯ у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття

У статті висвітлюється питання вивчення етнографії Поділля у 20 – 30-х роках ХХ ст. Досліджуються творчі здобутки як окремих товариств, комітетів, так і видатних діячів етнографічної науки в регіоні.

Ключові слова: *традиційна культура, Поділля, комітет охорони пам'яток старовини, художньо-промислова школа, Кабінет вивчення Поділля, осередки народознавства.*

Важливий внесок у збагачення знань про матеріальну культуру та заняття населення Поділля зробила у 20-х роках ХХ ст. місцева наукова еліта, яка в цій справі об'єднала навколо себе широкий загальний дослідників та краєзнавців-аматорів. Згуртуванню цих сил сприяла діяльність Всеукраїнського Комітету охорони пам'яток мистецтва, старовини і природи (ВУКОПИС), який 25 липня 1920 р. затвердив і надіслав у регіоні "Положення про місцеві КОПІС" та "Інструкцію" щодо створення таких комітетів, на правах автономних підвідділів, при губернських і повітових відділах народної освіти. З утворенням 3 березня 1921 р. постановою Подільського губревкому Вінницького Комітету охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи (ГУБКОПИС) з секціями музейною, бібліотечною, етнографічною, архітектурною та пам'яток природи ця робота набула більш організованого та планомірного характеру¹. Незабаром, з розгортанням краєзнавчого руху, споріднені Комітети виникли в Кам'янець-Подільському, Гайсинському, Тульчинському та інших повітах губернії. Вони проводили значну роботу зі збору, реєстрації та взяття на державний облік важливих пам'яток історії та культури, архівних матеріалів, приватних колекцій, бібліотек, інших цінностей, налагоджували дослідницько-пошукову роботу. Серед пам'яток, що перебували у віданні ГУБКОПІСУ, були і твори народного мистецтва, художні промисли².

Завдання дослідження традиційно-побутової культури населення визначала окрема "Інструкція" для Етнографічної секції, яка крім загальних питань, якими займався комітет, мала на меті "а) закласти міцну підвалину для широкого вивчення етнографії Поділля в зв'язку з її історією; б) провадити це "виучування" систематично та планомірно науковим шляхом та науковими методами." На реалізацію цих завдань були визначені такі основні напрями роботи секції: 1) "скласти повну та вичерпну бібліографію всього того, що було надруковано з етнографії Поділля, і до цього приступити негайно; 2) виробити план систематичного та планомірного збирання етнографічного матеріалу, як рукописного, так і надрукованого, і, нарешті, і того, якого виявляє сучасне життя та побут людності; 3) переводити описання та класифікування всього цього матеріалу, а по змозі, і наукове оброблення усяких матеріалів; 4) закликати до цієї праці всіх осіб, які виявляють з себе культурну силу і виявили своє побажання працювати в цій царині; крім того запрошувати до цієї праці і таких осіб, які хоч і не працюють в царині етнографії, як фахівці, але мають близькі та постійні зв'язки з населенням (вчителі, священики, інструктори освіти, Губспілки та інші установи). Інструкція визначала і основні форми роботи Етнографічної секції: наукові конференції, публічні бесіди, диспути, введення премій за кращі наукові дослідження з етнографії, організація наукових експедицій та екскурсій для вивчення народного побуту, скликання наукових з'їздів з етнографії, випуск періодичних видань, збірників, анкет, програм, звідомлень про наукову діяльність та працю на місцях, а також заснування нових секцій, їх філій та окремих гуртків. Вінницька Етнографічна секція

ГУБКОПИСу передбачала тісні контакти з усіма науковими інституціями, чиї інтереси були пов'язані з етнографією Поділля, однак, найбільше зацікавлення виявляла до "постійного і найтіснішого зв'язку з Вінницькою філією Всенародної бібліотеки України"³.

Важливими осередками народознавства на Поділлі 20-х років стали державні та громадські музеї, які створювалися з ініціативи подвижників масового краєзнавчого руху й існували, в основному, за рахунок їхнього ентузіазму, а не мізерного фінансування з боку держави. Історія та діяльність подільських музеїв цього періоду знайшла доволі широке висвітлення у сучасній краєзнавчій літературі⁴. Все ж, в контексті досліджуваної проблеми, зазначено, що зусиллями подвижників справи дослідження і збереження культурно-історичної спадщини Поділля Ю.Александровича, Г.Брілінга, В.Гагенмейстера, О.Неселовського, Ю.Сіцінського та інших науковців й аматорів були зібрані унікальні колекції пам'яток народного мистецтва.

Не зважаючи на постійні матеріальні нестатки, відсутність належних приміщень, об'єднання і роз'єднання музеїв, часті їх переміщення з місця на місце, пильну цензуру та розправу з працівниками з боку офіційної влади, вилучення з фондів цінних старожитностей та інші труднощі, ці установи як могли рятували честь музейної справи, організували і втілювали в практику життя пошукову, збиральницьку, науково-дослідну, експозиційну, пам'ятко-охоронну, культурно-просвітницьку і виховну роботу, гуртували навколо себе подвижників краєзнавства.

Не можна полишати поза увагою і той факт, що у 20 – 30-і роки Кам'янець-Подільський історико-археологічний музей, мав постійні зв'язки з ВУАН, відповідними науковими установами Харкова, Одеси, Ленінграда. При ньому у другій половині 20-х років працювали міські наукове і краєзнавче товариство. Водночас музей розгорнув чималу працю з археологічного та етнографічного дослідження Західного Поділля. Про це свідчить цікавий архівний документ, що зберігається у Державному архіві Вінницької області: "УРСР Всеукраїнська Академія наук. Всеукраїнський археологічний комітет. № 2616. Київ 9.VI.1925 р. МАНДАТ. Видано цього мандата від українського археологічного комітету УАН Юхимові Йосиповичеві Сіцінському у тому, що йому доручається робити археологічні та етнографічні розвідки, розкопи, оглядати пам'ятники старовини і мистецтва, робити фотографічні знімки й зарисовки з розмірами пам'яток старовини, мистецтва й побуту на території Подільської губернії. ВУАН просить усі державні установи, партійні і громадські об'єднання та окремих осіб всіяко допомагати Сіцінському Ю.Й. в дорученні праці по вивченню краю. Неодмінний секретар УАН – академік Н.Кримський. Голова ВУАКа – академік О.Новіцький"⁵.

Варто зазначити, що працівники музею постійно вели збір фольклорно-етнографічних матеріалів у різних селах Поділля, брали на облік і описували пам'ятки історії та культури, обстежили майно 23 культових установ у 22 селах Кам'янецьчини, готували за матеріалами досліджень екскурсії, наукові доповіді, статті, книги⁶.

Помітний слід у дослідженні традиційно-побутової культури населення краю залишили наукові товариства і установи Поділля. З 1922 р. в Кам'янець-Подільському інституті народної освіти (ІНО) та сільськогосподарському почали працювати науково-дослідні кафедри "Історії та економіки Поділля", до складу яких увійшли кращі наукові сили: професори В.Геринович, П.Клименко, П.Клепацький, В.Храневич, наукові співробітники О.Неселовський, Ю.Сіцінський та інші⁷. Серед найважливіших напрямів роботи кафедр було дослідження економічного становища Поділля в минулому і теперішньому їм часі, вивчення продуктивних сил краю і шляхів піднесення його господарського становища. Спільним результатом їх діяльності стало видання ряду великих колективних досліджень, з-поміж яких особливий інтерес представляє ґрунтовна праця В.Гериновича "Кам'янецьчина", зокрема її друга частина "Населення і його економічна діяльність"⁸.

Проблеми господарства та матеріальної культури Поділля були предметом дослідження і Кам'янець-Подільського наукового товариства при ВУАН, створення якого ініціював завідувач кафедри історії та економіки Поділля ІНО проф. П.Клименко. І хоч з 1923 р. науковець уже працював у Києві в системі Академії Наук, ідея створення такої установи, яка б об'єднала інтереси подільських дослідників у руслі загального піднесення краєзнавчого руху в країні, знайшла підтримку з боку ректора ІНО В.Гериновича, фундатора історико-краєзнавчої школи на Поділлі Ю.Сіцінського, відомого вченого, проф. П.Бучинського та багатьох інших подвижників поділлязнавства. Та й сам проф. П.Клименко не переставав опікуватися цією справою:

брав безпосередню участь у розробці статуту і програми майбутнього товариства, а згодом став і його куратором. 21 червня 1925 р. відбулися установчі збори, на яких почесними членами товариства були обрані Ю.Сіцінський та П.Бучинський, дійсними членами прийнято 97 осіб. Спочатку товариство очолив проф. О.Полянський, а з жовтня 1926 р. – Д.Богацький, заступником голови працював Ю.Сіцінський, вченим секретарем – Ю.Філь. Товариство складалось з п'яти секцій: краєзнавчої, історично-філологічної, педагогічної, природничо-математичної, соціально-економічної. Крім індивідуальної наукової роботи його члени розробляли чотири комплексні теми: 1) подільське село, його історія, природа, техніка й економіка; 2) старий Кам'янець; 3) бібліографія та вивчення Поділля; 4) археологічні розкопки⁹. Умови діяльності товариства були вкрай важкими. Відсутність будь-якої державної фінансової підтримки (існували виключно за рахунок членських внесків), власного приміщення (перебувало у приміщенні археологічного музею), значно ускладнювали реалізацію намічених наукових планів. Однак, незважаючи на це, осередок плідно працював і зростав чисельно, вдало виконуючи функції згуртування наукової громадськості, об'єднання спеціалістів та аматорів дослідження краю, підтримки зв'язків з ВУАН. У 1929 р. в його складі нараховувалося 120 членів, з них 110 дійсних. На цей період на засіданнях товариства було прочитано 43 наукових доповіді. Їх тематика охоплювала історію, економіку та етнографію краю (доповіді В.Гагенмейстера, К.Копержинського, К.Кржемінського, Ю.Сіцінського та ін.)¹⁰.

З опублікованих праць членів Кам'янець-Подільського при ВУАН наукового товариства, з огляду на досліджувану тему, слід виокремити праці П.Клименка та В. Гагенмейстера. Ще працюючи у Кам'янці-Подільському, П.Клименку вдалося виявити значні збірки документів про поширення в краї цехового ладу. Результатом його ретельного опрацювання документів стала праця "Цехи на Україні". У цій роботі автор вперше проаналізував стан вивчення проблеми, виклав власне розуміння історії та особливостей цехового ладу в Україні, зробив спробу порівняльного аналізу специфіки цього процесу в лівобережній та правобережній її частині, використав чималий фактичний матеріал, зокрема й віднайдені дослідником цехові книги та статuti ремісничих спілок з Поділля¹¹.

З іменем талановитого графіка, мистецтвознавця, невтомного дослідника народного мистецтва, організатора видавничої справи, педагога, викладача Кам'янець-Подільського ІНО, з 1916 до 1933 рр. завідувача Кам'янець-Подільської художньо-промислової школи В.Гагенмейстера пов'язані фундація і активна діяльність у 20-х роках етнографічно-мистецтвознавчої наукової школи¹². У його подвижницькій праці значне місце посідало зацікавлення матеріальною та духовною культурою Поділля. У м. Кам'янець-Подільський В. Гагенмейстер прибув у 1916 р. з Пскова, де по закінченню Петроградського Центрального училища технічного малювання барона Штігліца працював викладачем кераміки в Художньо-промисловій школі мецената М.Фан дер Фліта. Як художник прикладного мистецтва, він формувався на традиціях російської керамічної школи. Побут, звичаї, народне мистецтво місцевого населення йому були практично не відомі. Тому впродовж всього часу перебування на Поділлі В.Гагенмейстер з великим інтересом вивчав традиційно-побутову культуру краю, залучав до цієї справи однодумців, учнів і послідовників: О.Адамовича, К.Кржемінського, В.Журмана, В.Лавріна та інших. З ними, при підтримці Ю.Сіцінського, О.Прусевича в літографічній майстерні Художньо-промислової школи ім. Г.Сковороди видав близько 250 літографічних брошур, буклетів, листівок, що на високому художньо-графічному і текстовому рівні відображали та популяризували самотність народного мистецтва подолян¹³.

В.Гагенмейстер активно працював у ГУКОПСі, Кам'янець-Подільському науковому товаристві при ВУАН, брав участь у дослідженні комплексної теми кафедри народного господарства і культури Поділля ІНО. У літні канікули В.Гагенмейстер з учнями Художньо-промислової школи організував пошукові групи, які експедиційним шляхом збирали пам'ятки народного мистецтва, вивчали історію відомих його осередків, творчість подільських майстрів, намагаючись впроваджувати набуті знання та вміння в навчальному процесі школи. Ці дослідження охоплювали: вишивку, настінні розписи, паперові прикраси, гончарство, народний одяг, архітектуру подільського села.

Серед праць В.М.Гагенмейстера, які дійшли до нашого часу і не втратили своєї актуальності, варто відзначити такі брошури і альбоми етнографічного характеру, як "Стінні розписи на

Поділлі" (1927), "Кахлі: Україна, Росія, Польща" (1927), "Селянські стінні розписи Кам'янецьчини" (1930), "Настінні паперові розписи Кам'янецьчини" (1930), Зразки народного мистецтва на Поділлі (1927), "Поділля. Гутне скло" (1931), та інші. Доповнюють цю мозаїку мистецько-етнографічних видань роботи викладачів школи К.Кржемінського ("Хата села Ходоровець", 1927), В.Шавріна ("Селянський одяг на Поділлі", 1927), К.Адамовича ("Гончарні миски с. Бубнівки", 1927) й інших, а також видання викладачів і учнів без зазначення авторів: "Вишивка низьку на Поділлі. Збірник зразків" (1926), "Пам'ятки єврейського мистецтва на Кам'янецьчині" (1926) та інші¹⁴.

Безперечно, творча спадщина, досвід В.Гагенмейстера та очолюваного ним художньо-промислового навчального закладу, попри появу останнім часом ряду розвідок, потребують глибокого і всебічного вивчення, публікації з народного мистецтва Поділля – перевидання, а деякі й першого друку. Значення його роботи посилюється тим, що саме з подвижницькою діяльністю В.Гагенмейстера та його школи в царині народної культури краю пов'язаний доволі плідний етап у розвитку етнографії Поділля, який ще належним чином не осмислений науковцями і чекає на спеціальне комплексне дослідження. Науковці, широкий загал дослідників-аматорів у річищі загального піднесення краєзнавчого руху виявили значний інтерес до духовного життя та виробничої діяльності населення. Досягнення зафіксувалися у фактичному матеріалі численних поділлязнавчих публікацій, кореспонденціях дописувачів наукових закладів та установ, періодичних органів, у зібраних архівних фондах, колекціях музеїв і є, без сумніву, значним надбанням українського народознавства 20-х років. Осмислення цього матеріалу – одне з головних завдань сучасної етнологічної науки.

Відомим дослідницьким осередком 20-х років ХХ ст. був і Кабінет виучування Поділля, створений на початку 1924 р. при Вінницькій філії Всенародної бібліотеки України при ВУАН. Очолював філію один із талановитіших організаторів науково-краєзнавчої роботи на Поділлі, відомий український історик, юрист, економіст, бібліограф В.Отамановський. Саме його зусиллями вдалося перетворити Вінницьку філію у справжню дійову наукову та культурно-освітню установу України. Вже у середині 20-х років її фонди налічували понад 110 тис. томів. Гордість бібліотеки становили 90 найменувань унікальних рукописів та стародруків, відділ "Україніка" з підвідділом "Подоліка", у якому була зібрана різноманітна література про Поділля, видана мовами народів світу. Вперше в Україні під керівництвом В.Отамановського був зібраний і впорядкований величезний газетний фонд, серед якого значну цінність мали видання дореволюційної доби¹⁵. До складу Кабінету входило понад 30 краєзнавців, у тому числі такі відомі, як Ю.Александрович, Г.Брилінг, О.Савостіянов, В.Храневич, М.Безбородько та інші вчені, які складали представницьку колегію наукових консультантів. Кабінет виучування Поділля свідомо не став масовою краєзнавчою організацією. Дбаючи про високий науковий рівень досліджень, В.Отамановський до співробітництва запрошував лише кваліфікованих фахівців, всіляко уникаючи зайвої парадності, заорганізованості та формалізму. Разом з тим, Кабінету відводилася і роль координаційного центру всього краєзнавчого руху в регіоні, метою діяльності якого було "у поміч ученим дослідникам притягнути найширші верстви громадянства, поширюючи мережу краєзнавчих товариств та керівництва їх працею"¹⁶. Так, саме при сприянні Кабінету протягом 20-х років були засновані Вінницьке округове краєзнавче товариство, Кам'янець-Подільське наукове товариство при ВУАН, створено Комісію для вивчення Вінниці та її околиць, Тульчинське краєзнавче товариство, великі краєзнавчі осередки в містечках Дашеві, Жмеринці, Іллінцях, Калинівці, Липовці, Могилеві-Подільському, Немирові, Тиврові та інших населених пунктах краю. Тільки Тульчинське товариство, кероване відомим дослідником-краєзнавцем І.Зборовським, у 1928 р. об'єднувало понад 200 чоловік, мало у селах 68 кореспондентів і за плідну пошукову роботу в "напрямку виробничого краєзнавства" було визнано Всеукраїнським Комітетом Краєзнавства одним із кращих у республіці¹⁷. Окрім того, з "Кабінетом виучування Поділля" співробітничали понад 50 наукових установ Західної Європи, Америки, Близького Сходу і близько 180 установ УРСР та інших радянських республік, українознавчі центри Галичини, Закарпаття, Кубані, Канади, США.

На відміну від інших осередків, "Кабінет виучування Поділля" вперше в історії вивчення краю "основним завданням своїм ставив і ставить описання цілого Поділля, включаючи сюди і Поділля Галицьке....Адже лише беручи об'єктом дослідження природничу, етнологічну й

культурно-історичну цілісність, дослідник може досягти принципу науковості в описанні та зробити належні узагальнення. Такий підхід до етнографічних досліджень був закріплений у гаслі, вписаному на екслібрисі Кабінету та Вінницької філії Всенародної бібліотеки України: "Внеском нашим до української науки нехай буде дослідження та описання цілого Поділля"¹⁸.

Свою діяльність з об'єднання зусиль професійних вчених, аматорів-краєзнавців у "всебічному вивченні регіону в історичному, етнографічному, філологічному, біологічному та господарському аспектам" Кабінет розгорнув за чотирма напрямками: вивчення пам'яток старовини, мистецтва і природи у тісному співробітництві з ГУКОПІСом, бібліографічний, науково-освітній та методичний (видавничий діяльність). З метою надання практичної допомоги місцевим краєзнавчим осередкам під керівництвом В.Отамановського було розроблено і поширено через публікацію масовим тиражем типовий статут округового краєзнавчого товариства, орієнтований план його роботи, програми для збирання відомостей про край, рекомендований покажчик літератури про Поділля. Окрім цього, для зв'язку з краєзнавчими організаціями, починаючи із 6 випуску наукових праць Кабінет вивчення Поділля, які ввійшли в історію під назвою "Енциклопедії Поділлязнавства", почав виходити періодичний додаток "Інформаційний огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі". Висвітлення діяльності Філії та Кабінету відбувалося й у "Звідо́мленнях", "Звітах", систематичних бібліографічних оглядах літератури, які регулярно публікувалися у цих наукових збірниках або окремими брошурами¹⁹.

Монографічні праці Вінницької філії НБУ та Кабінету вивчення Поділля ілюструють наукові зацікавлення їхніх авторів, а також актуальність цих досліджень у контексті розвитку тодішньої, так і сучасної науки. З-поміж таких досліджень методологічне значення має програмна розвідка В.Отамановського, яка висвітлює його погляди щодо ролі та місця краєзнавства у комплексному вирішенні завдань розбудови краю, "Краєзнавство на Поділлі, найближчі його завдання та потреби й роля в краєзнавчій праці Кабінета вивчення Поділля", основні положення якої актуальні для української регіоналістики і, безумовно, мають значний прикладний інтерес.

Важливе місце у науковій діяльності Кабінету відводилося вивченню побуту, господарства, занять, торгівлі населення регіону. На це були зорієнтовані рекомендованим планом та програмами збирання етнографічного матеріалу й краєзнавчі осередки на місцях. Зафіксований і опрацьований фактичний матеріал про заняття населення Поділля, був використаний при підготовці ряду випусків "Енциклопедії Поділлязнавства", в колективній праці наукових консультантів Кабінету В.Данилова, О.Любомудрова, О.Савостіянова, Л.Тимошенко, Л.Череднікова за редакцією В.Отамановського "Вінниця, її околиці та Вінницька округа", М.Білінського "Вінницький замок", С.Городецького "Сільське господарство Поділля перед світовою війною", Ю.Сіцінського "Нариси з історії Поділля" та інших розвідках²⁰.

Дослідження Кабінету вивчення Поділля в галузі етнографії та народного мистецтва були пов'язані переважно з творенням та діяльністю мережі громадських і державних музейних установ, участю в організації різноманітних виставок, проведенням заходів з виявлення та збереження пам'яток старовини і традиційного подільського мистецтва. Слід зазначити, що діяльність Кабінету спільно з етнографічною секцією ГУКОПІСу в царині традиційно-побутової культури краю носила у 20-х роках переважно збирацький і нагромаджувальний характер, не завершившись, на жаль, через політичні репресії, створенням спеціальних узагальнюючих праць. Однак, це аж ніяк не применшує його науково-організаційну роль у становленні подільського народознавства, накопиченні значного безцінного фактичного матеріалу, який тільки останнім часом став предметом спеціального вивчення, створенні довідково-бібліографічного апарату без якого не обходиться жоден дослідник традиційно-побутової культури населення регіону.

Діяльність Кабінету та організаційний досвід отримали високу оцінку наукової громадськості. Влітку 1929 р. Президія ВУАН ухвалила рішення про перетворення його в державну установу з виділенням асигнування на 1929/1930 рр. у розмірі 10 тис. карбованців на проведення дослідницької роботи²¹. Разом з тим, В.Отамановському було запропоновано розробити інструктивно-методичні матеріали, щодо перетворення вінницького досвіду в надбання всеукраїнського краєзнавчого руху і створення аналогічних Кабінетів у ряді інших регіонів республіки. Надіслана вченим до Президії ВУАН доповідна записка лягла в основу програмної стат-

ті дослідника про потребу утворення кабінетів вивчення територій у культурно-економічних осередках УРСР міжокругового (краєвого) значення, яка вийшла в часописі "Вісті ВУАН" у 1929 р.²² Однак, втілити її ідеї в життя, через масові репресії вчених, вже не було можливим. В.Отамановського було арештовано 26 серпня 1929 за звинуваченнями у причетності до справи міфічної "Спілки визволення України". За день до цього, 25 серпня було ув'язнено Кам'янець-Подільським окружним відділом ДПУ Ю.Сіцінського. З часом репресій зазнали Ю.Александрович, Г.Брілінг, В.Геринович, В.Гагенмейстер та багато інших подільських етнографів та краєзнавців. Загалом до кримінальної відповідальності у сфабрикованих справах "Спілки визволення України" та "Польської військової організація" було притягнуто близько 800 подолян, здебільшого вчених, студентів та працівників установ освіти та культури²³.

Були репресовані досвідчені музеєзнавці. У ході неодноразових ревізій, обшуків зазнали руйнування та знищення рідкісні експонати, цілі колекції Вінницького, Кам'янець-Подільського, Тульчинського, Могилів-Подільського краєзнавчих та інших музеїв. Через арешти та переслідування провідних вчених-організаторів краєзнавчого руху на Поділлі – в кінці 20-х – першій половині 30-х років сталінський режим знищив наукові школи Ю.Сіцінського, В.Отамановського, В.Гериновича, В.Гагенмейстера, всю сітку місцевих краєзнавчих дослідницьких установ та організацій. Поділлезнавство, як і вся українська наука, понесло непоправні втрати, наслідки яких досить гостро відчуваються й досі, знищення наукової еліти, місцевих народознавців, заборони і терор, голодомори і сталінська репресивна політика, страх та ідеологічний тиск майже на три десятиліття паралізували українознавство, негативно вплинули на тематику та методологію етнографічних досліджень, відчутно обмеживши їх якісно та кількісно і підпорядкувавши офіційній доктрині.

¹ Державний архів Вінницької Обл. (далі – ДАВО). – Ф.Р – 254. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.141 – 144

² ДАВО. – Ф.Р – 254. – Оп.1. – Спр.18. – С.1 – 5; Ф.Р – 650. – Оп.1. – Арк.1 – 75

³ ДАВО. – Арк.143 – 144

⁴ Баженова С. До 100-річчя Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника // VII Подільська іст.-краєзн. конф.(секція історії радянського періоду): Тези доп. – Кам'янець-Подільський, 1987. – С.118 – 120

⁵ ДАВО. – Ф.489. – Оп.3. – Спр. 90. – Арк.62 – 65.

⁶ Музей і Поділля. – Тези доповідей наукової конференції – Кам.-Под., 1990. – С.14.

⁷ Геринович В. До історії Кам'янець-Подільського Інституту народної освіти // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Т.2. – 1927. – С.17

⁸ Геринович В. Кам'яничина. Частина друга. Населення і його економічна діяльність // Записки Кам'янець-Подільського ІНО. – Т.2. – 1927.

⁹ Філь Ю. До історії Кам'янець-Подільського Наукового при Українській Академії Наук Товариства // Записки Кам'янець-Подільського Наукового товариства. Т.1 – Кам'янець на Поділлі, 1928. – С.91 – 95.

¹⁰ Там само. – С.98 – 99.

¹¹ Клименко П. Цехи на Україні // Збірн. іст.-філол. відділу ВУАН №81. – Т.1 – К., 1929. – Вип.1.

¹² Дегтяр К. В.М.Гагенмейстер (1887 – 1938) – дослідник українського народного мистецтва (До 100-річчя з дня народження) // VII Подільська іст. – краєзн. конф. Тези доп. – С.114 – 115.

¹³ Мельничук Л.С. Народні промисли Поділля в дослідженнях наукових осередків краю 20-х років ХХ ст. – // Етнічна історія народів Європи. – 2002 – Вип.14 – С.72 – 73

¹⁴ Баженов Л. Alma mater подільського краєзнавства (Місто Кам'янець-Подільський – осередок історичної регіоналістики ХІХ – початку ХХІ століть) – Кам'янець-Подільський. – 2005 – С.83.

¹⁵ Мельничук Л. Про діяльність вчених "Кабінету виучування Поділля" (1924 – 1929 роки) // Етнічна історія народів Європи. – Вип.№15 – 2003 – С.19 – 22.

¹⁶ Каросва Л.Р. Краєзнавча діяльність Кабінету вивчення Поділля в 20-і роки // ІV республ. Наук. конференція з історії краєзнавства : Тези доп. – К, 1989 – С.42 – 43

¹⁷ Краєзнавство – 1928 – №6 – 10. – С.23.

¹⁸ Отамановський В. Краєзнавство на Поділлі, найближчі його завдання та потреби й роль в краєзнавчій праці Кабінету виучування Поділля – Вінниця, 1926. – С.9.

¹⁹ Отамановський В. Праця та стан Вінницької філії Всенародної бібліотеки України та Кабінету виучування Поділля на 1 травня 1929 р. // Вісті ВУАН. – 1929. – №5 – 6. – С.126 – 130.

²⁰ Мельничук Л.С. Про діяльність вчених "Кабінету виучування Поділля" (1924 – 1929 роки) // Етнічна історія народів Європи. – Вип. №15 – 2003 – С.75.

²¹ Кот С. Честі своєї не зрадив (В.Д.Отамановський). – Репресоване краєзнавство (20 – 30-і роки) – К., 1991. – С.136.

²² Отамановський В. Про потребу утворення Кабінетів виучування території у культурно-економічних осередках УРСР міжокружного (краєзнавчого) значення (з досвіду Вінниці) // Вісті ВУАН. – 1929. – №7 – 8, С.31 – 35.

²³ Прокопчук В. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність. – К., 1995. – С.104.

В статье освещается деятельность учёных и специально созданных научных обществ с целью изучения этнографии Подолии.

Ключевые слова: традиционная культура, Подолия, регион, общество, Кабинет изучения Подолии.

Євгеній КУЗНЕЦОВ
Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ХОРВАТСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ у 2000 – 2005 роках

Стаття присвячена зовнішній політиці Хорватії протягом 2000 – 2005 рр. після приходу до влади опозиційних до попереднього уряду партій. В українській історіографії дана тема досліджується вперше.

Ключові слова: Хорватія, відносини, політика, інтеграція, ЄС, НАТО.

Після смерті першого президента та незмінного лідера правлячої партії Хорватська Демократична Співдружність (ХДС) Ф.Туджмана, що сталася наприкінці 1999 р., на початку 2000 р. були проведені парламентські та президентські вибори.

На парламентських виборах, що відбулися 3 січня 2000 р. перемогу отримала коаліція Соціал-демократичної партії і Хорватської соціал-ліберальної партії (ХСЛП) – 47,3% голосів (71 місце). ХДС отримала 30,6% голосів (46 місць); Друга проурядова коаліція – Хорватська селянська партія (ХСП), "Істарський демократичний союз" (ІДС), Хорватська народна партія (ХНП) і Ліберальна партія – 16 % голосів (24 місця)¹.

Перший тур президентських виборів, в яких брало участь 9 кандидатів відбулися 24 січня 2000 р. Більшість голосів у першому турі отримав С.Месич (кандидат від ХНП) – 41 % голосів та Д.Будіша (кандидат від ХСЛП) – 27,7% голосів виборців. В ході другого туру виборів, що відбувся 5 лютого 2000 р., набравши 56% голосів переміг останній президент СФРЮ С.Месич².

Одразу після приходу до влади уряду І.Рачана, Хорватія почала докладати певних зусиль для співробітництва з Міжнародним трибуналом з Колишньої Югославії (МТКЮ). Однак, наприкінці 2000 р. виникло нове напруження у відносинах між Загребом та Гаагою, спричинене жорстокою позицією МТКЮ щодо оцінки військових операцій 1995 р., в результаті яких Хорватія повернула під свій контроль Східну Славонію. В результаті переговорів Прем'єр-міністра Хорватії І.Рачана з Головним обвинувачем Трибуналу Карлою дель Понте, яка 15 січня 2001 р. прибула до Загреба, кризу вдалося нейтралізувати³.